

ւում, Հաւատացնելով, որ երեսմաները կորիզներ, քարի կտոր-
տանք, ածուխի մանրունք, կոճակ բերանն են դրել, որ կոկոր-
դի մէջ մնալով մտակալել են և թալկացրել երեսմային, «չոփչին»
փշում է երեսմայի քթից, և վերոյիշեալ բաները բերանից թափ-
ւում են. և կամ բերանից է փշում քթից դուրս են գալիս:

Այսքան սոսկալի տանջանքների և զոհերի ենթարկելով
իւր անձը՝ դիւզացին այնքան էլ հաճութեամբ չի գիտում բժըշ-
կին, եթէ նոյն իսկ հնար է ունենում, որովհետեւ այդ բժիշկ-
ները չեն ճանաչում իրեն, ժողովրդին, չեն հասկանում ոչ
նրա դրութիւնը և ոչ նրա հոգեբանութիւնը, ուստի և շատ ան-
գամ նրանց տուած խորհուրդները մնում են անկատար և ա-
պարդիւն: Եւ ահա թէ ինչպէս այս միտքը արդայայտում է
ինքը ժողովուրդը հետեւեալ պատմութեամբով:

Երեսի բժիշկ Լոխմանին մի հիւանդ օրդի ունէր, որին
ոչ ինքը և ոչ մի ուրիշ բժիշկ չեն կարողացել բժշկել, չնայելով
որ ամէն միջոցի դիմել էին: Մի անգամ, երբ Լոխմանին բա-
ցակայ էր տնից, նրա աշակերտներից մինը ծածուկ ասել է Լոխ-
մանու կնոջը. «Երեսի աղ կազատուի մահից, եթէ խոստովանիս, թէ
հւանից է նա»: Լոխմանու կինը խոստովանել է թէ մի քրդից
է: «Դէհ, ուրեմն, թան խմացրու և թանով լողացրու», պա-
տուիրել է Լոխմանու աշակերտը: Մայրը կատարել է նրա պա-
տուէրը և կարճ միջոցում երեսան բոլորովին աւողջացել է:
Եւ երբ Լոխմանին իմացել է երեսայի բժշկուելու միջոցը՝ յան-
դիմանել է կնոջը՝ ասելով. «Ինչի՞ն էիր տանջում երեսային
թաքցնելով նրա քրդական ծագումը, չգիտես, որ առանց
այդ իմանալու անհնարին է բժշկելը»:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԾՆ ԴԵՂՆԲ

Ականջացաւ.—Տղբուկ են կպցնում քունքերի վրայ:

—Արիւն են առնում աջ ձեռքի ճկոյթի երակից:

—Ականջի մէջ մետոն են կաթացնում:

—Ձիթոտ գաւը (կաւէ աման) տաքացնում են, տկանջի վը-
րայ մի շոր ձգում և դնում վերան:

—Սև թաղթի կտորի վրայ ձուի դեղնուց քսելով դնում են

սկանջները վրայ, ձեռքերով բռնում և գլխին տաք ջուր տծում:

—Ակնամոմ են դնում ականջի մէջ:

Ամրութեան դէմ.—Այժի կամ հում կաթ են խմում:

Այրուածի.—Հում կարտոֆիլը մաքրում են, ծեծում, թորած ջուրը քսում մի շորի վրայ և դնում վերքի վրայ, որ մորթին պողէ, ապա եփած կարտոֆիլն ծեծում, կովի կամ ձիթապտղի իւղով շաղախում և շորի վրայ քսած՝ դնում վերքի վրայ: Օրը երկու անգամ փոխում են:

—Քամած մածուանը շորի վրայ քսում դնում են վերքին, որ կաշին պրծնի, յետոյ խունկը, մոմը, կովի իւղը, ձիւթը, ոչխարի դմակը իմիասին եփում են, մի գլուխ սոխ էլ չորս կտոր անում ձգում մէջը և երբ կարմրում է՝ սոխը հանում են, իսկ մնացածը կարմիր դանաւուղի վրայ քաշում, դնում վերքին:

—Օղիով լուանում և քթախոտ են ցանում վերան:

—Պաշած կարտոֆիլը կպչում են, շաղախում խմորի պէս և շորի վրայ քաշած դնում այրուածի վրայ:

—Ընկոյղի իւղ են քսում:

—Օղի են տծում վերան, որ դոնէ մի առժամանակ հովանայ:

—Կովի առաժանը (հում սերը) մազած հողի հետ շաղախելով շորի վրայ են քաշում և դնում վերքին:

—Կովի կամ ձիթապտղի իւղը ձուի դեղնուցի հետ շաղախելով շորի վրայ են քաշում և դնում վերքին:

—Լեղակ կամ մեղր են քսում. հովացնում և լաւացնում է. իսկ եթէ խորն է այրուած, լեղակ, ձէթ, հինայ, ծամոն միասին եփում են և դնում այրուածի վրայ:

—Ձէթը և ձուի դեղնուցը միասին շաղախում են և քսում այրուածքի վրայ՝ հովանում է. ապա կարագն ու մեղրամոմը միասին շաղախած քսում են վերան: Կարագի փոխարէն պործ են տծում նաև իւղ, նախապէս եօթ անգամ սառն ջրում լողացնելով:

Աչքացու.—Ձգչիկի արիւն են քսում:

—Ձուի սպիտակուցը սառը շաքարով խառնած քսում են աչքերին:

—Կովի հարպ են քսում:

—Երկու ձուի սպիտակուցը մի թխլի շափ շիբի հետ մի բաժակում հարում են, և բամբակով դնում ցաւոդ աչքի վրայ:

—Ձուն խորովում, կիսում և դնում են մրսած աչքին:

—Աղջկայ մօր կաթի մէջ սառը շաքարը լուծում են, բամբակը թաթախում և դնում աչքին:

— Զուրի սպիտակուցը շիրի հետ հարում, բամբակով դնում աչքի վրայ։

— Զուրի միայն սպիտակուցն առանձին հարում են, ստացուած իւղը բամբակով դնում աչքի վրայ։

Ատումնացաւ.— Օձի շապիկը քացախի մէջ երկար եփում են և ապա բամբակով դնում ցաւած ատամբի վրայ։

— Մոյգ թէյի մէջ շիր են ածում և դրանով ողողում բերանը։

— Գինու ոգու հետ փոքր ինչ քացախ խառնելով ողողում են բերանը։

— Կաղնի ծառի տերեւը եփում են և ջրով բերանը ողողում։

— Այրած ընկոյղ են դնում ցաւոյ ատամբի վրայ, կամ այրած ընկոյղի հիւթը կաթեցնում են ցաւոյ ատամբի վրայ։

— Գաղեղը եփում են օղիով և դնում ցաւած ատամբի վրայ։

— Զիւռ ատամբ այրում են, փոշին նիշաղիբի հետ խառնում և բամբակով դնում ատամբի վրայ։

— Ընկոյղի միջուկը մանրում և ծխախոտի հետ ծխամուրձով ծխում։

— Սառը ջրով կամ օղիով ողողում են բերանը։

Արեւցողութեան ւէլ.— Գինու, թէյի և կամ ջրի մէջ ձկան լեղի են խառնում և խմացնում արեւցողին, առանց նրա դիտակցութեան։

— Կատուի ձագերի շինը (ընկերքը) չորացնում, լուծում են օգու կամ գինու մէջ և խմեցնում արեւցողին մի քանի անգամ։

— Հարեւոյղի արքած միջոցին պորտի շուրջը թթիւութիւն են դնում, մէջը օղի ածում, և բերանին մեղր դնում, որ սիրտը խառնի և զգուեցնի։

— Զիւռ նոր փթրած թրիքը քիչ թրջում և քամում են հարթածի բերանում։

Արննահոսութիւն.— Ծննդաբերութեան միջոցին եթէ արիւնահոսութիւնը սաստիկ է լինում, շաւր հողը¹⁾ դնում են փորին, որ արիւնահոսութիւնն ընդհատի։

— Նոյն նպատակով հանգած կիրը շաղախում են և քսում փորին։

Արիւն թողնել.— Ետ ու շատ անգամ, բոլորովին անտեղի կերպով արիւն են առնել տալիս սափրիչներին, որոնք քարոզում են, թէ այդ՝ ամէն տեսակ հիւանդութիւնների օգտաւէտ է։

Արիւն առնելիս սովորաբար ամուր կապում են հիւանդի ձախ բազուկը, ապա խաչակնքուելով՝ բուլթ, նահապետական նըշ-

¹⁾ Բոլորովին չքանցում սեռանդ։

տրակը (занимать) կէս վերջովապի կոխում նոյն ձեռքի երեսին, ճկոյթի մօտ դանդաւած երակի մէջ. արիւնը 5—10 բողէ հոսելուց յետոյ, սափրիչն արձակում է բազուկի կապը, մի մեծ կտոր յարէթ և սրա վրայից բամբակ դնում ծակած տեղը և կապում: Շատ անգամ ուշագնաց եղող հիւանդին ուշքի են բերում գլխին սառը ջուր անելով: Պատահում են դէպքեր, որ արիւնաքամ լինելով դուր տեղը՝ մեռնում են:

Արին կտրելու. Զմուռը փռչեացնում, քիթն են քաշում:

Բկացաւ.—Թթու դրած վարունկը ճղում են և դնում բկին:

—Ծիրանի թթու չիբը եփում են, կորիզները հանում, զարի ալիւրով շաղախում, շորի վրայ քաշում և դնում բկին:

—Հացի միջուկը քացախով եփում են և շորի վրայ քաշած դնում բկին:

—Եթէ ընդերքը կարմրում են և ուռչում, զարնանացան գարին մաքրում, եփում և ջուրը հովացնելով խմում են:

—Թուխ, անուշայ բուրդը ձիթով եփում են և դնում բկին:

Բոր.—Ղանձկամօր (վայրի զանձիլ, որ չի ուտւում) արմատը եփում են և քսում մարմնին:

—Դվազը (թել ներկելու մի տեսակ զեղ) կովի իւղի հետ շաղախում և քսում են վէրքին:

—Հաւատարապի ծծումբ, ժանգ և խոզի իւղ խառնում են, քսում բորոտի վրայ և զոլ թոնրում կանգնեցնում, յետոյ հանում լողացնում:

Դլխացաւ.—Եթէ արեան շատութիւնից է յառաջանում՝ տղրուկով արին են անում նստատեղուց:

—Դուխը սափրում են և օղին ու քացախը միասին խառնելով քսում վերան:

—Ձէթով ձուածեղ են անում և դնում սափրած գլխին:

Դորտնուկ.—Դորտնուկի թուխ համեմատ զարի ածում են ոչխարի ճղած երիկամուռքի մէջ և թաղում տան շէմքի տակ:

—Լուսնի նորին դորտնուկը համարում են և ասում.

Լիսինը նոր՝

Դորտնուկը չոր:

Սե այս կրկնում են 7 օր:

—Մածուն են քսում և սե շանը լիզել տալիս:

—Դորտնուկի թուով զարի և աղի կտորներ են վերցնում և տանում թուրքի գոռում թաղում ասելով՝

Դու աի չըքուի,

Դորտնուկն ընտի:

—Դորտնուկի թուխ համեմատ քարեր են լցնում մի շորի մէջ

և տանում մի ուրիշի տան մէջ կամ ճանապարհի վրայ վայր ձգ-
 դում: Գորտնուկն անցնում է այդ շուրջ վերցնողին:

—Վառած փայտից դուրս եկած ջրից քսում են գորտնուկի
 վրայ մի քանի անգամ:

—Թղի կաթ են քսում:

Դեղնութիւն.—Կոծոխուրը ծեծում են և նրանից ստացած
 ջուրն օրական երեք անգամ մի-մի բաժակ խմում:

—Հին սաթը ծեծում են, շորով մաղում և մի թէյի գդալա-
 չափ լուծելով սառը ջրի մէջ՝ անօթուց խմում:

Դող.—Մեծած սխտորը, քացախը, օղին խառնում են և մի
 թէյի բաժակով խմացնում դողը բռնելիս:

—Սև բողկը քերում են, ջուրը քամում և անօթուց մի բա-
 ժակ խմում ու անմիջապէս նախանշում սառը կերակուրներով:

—Ֆեցգեանի փորը ջարդում են և մի բաժակ ջրով գիշերը
 «աստղալիս» (աստղերի տակ) դնում. առաւօտեան կտաւով քա-
 մելուց յետոյ հիւանդին խմացնում:

—Մի բաժակ թուռզ օղու մէջ մի քիչ կոտեմի սերմ են
 խառնում և անօթի ժամանակ խմում:

Թոքախտ.—Եթէ թոքերի ներքին մասն է վնասուած, դար-
 նանացում գարին մաքրում են, եփ տալիս և ջուրը հովացնելով
 խմացնում են երկու շաբաթ շարունակ, օրական թէյի չորս բա-
 ժակ և միշտ թարմ: Կաթնեղէն և թերխաշ ձու ուտեցնում: Եթէ
 մի քիչ թեթևութիւն է զգում՝ անօթուց անաղ խաշած 2—3
 կարմրախայտ ուտեցնում և յետոյ դարու ջուրը խմացնում, կէսօ-
 րին ոչխարի նոր մակըրթած պանիրն իրեն սխեռելով փոքր ինչ
 եփ են տալիս և ուտում ու շինուկը խմում:

Արիւն դալիս սիպեխը ստուերում չորացնում են, թէյի պէս
 պատրաստում և հովացրած խմում:*)

—Իշի կաթ են խմացնում:

Թունաւորութիւն.—խմացնում են մոխրաջուր:

—Կաթ են խմացնում:

—Մածուն և կամ կիտրոն են ուտեցնում:

—Սառը ջրով լուացւում են:

Լուծելի դէմ.—Միխակը եփում, ջուրը խմում են:

—Ուրցը, մեխակը և սուրճը միասին եփում և խմում են:

—Գիտորը մանրում են, մեղրով շաղախում և երեք առա-
 ւօտ անօթի ժամանակ ուտում:

*) Այս և մի քանի այլ դեղեր զբէ առաջ Յեննիքի Երզնկանից, որ հեղինակ-
 էր եմք է Պարագում:

— Ուտեցնում են աղացած գիտորդ պինդ եփած ձուով:

— Բոված խոզակաղին են խմացնում:

— Մանրացրած ածուխ են խմացնում:

— Մատակի հում և թարմ կաթ են խմացնում անօթուց:

ԴՍԱՐՃԱԼՆ.— Կապոյտ կտու են վառում և քթին ծուխ տալիս:

— Ունարը կաթով եփում, խմում են:

— Շորը վառում են և քթի տակին ծուխ տալիս:

— Ծրագու են քսում քթի արմատին:

ԺԺԻ ՈՒՈՅՅԵ.— Դղումի միջուկը կաթնով եփում են և դնում ուտուցքի վրայ:

— Հացի միջուկը դինով եփում են և դնում ուտուցքի վրայ:

— Կտաւաւը կաթով եփում և դնում են վերան:

— Թեղքի ծառի կեղևը շատ եփում են, մի քիչ զարու ալիւր աւելացնում, կրկին եփ տալիս և ապա դնում ուտուցքի վրայ:

— Գաղտնիկուտի արմատը լուանում, ծեծում, սոխի հետ խառնում, ջրով եփում, մի քիչ ալիւր աւելացնում, երեսին իւղ քսում և դնում կաթի շատութիւնից ուտած ծծի վրայ:

— Աղանու ծեծուր տաքացնում և դնում են ուտած ծծի վրայ:

— Սուր ջրում թրջած շոր են դնում:

— Խոզի երկկամուռքի ճարպը հալում են, հին բամբակի կըտորը նրա մէջ դաղում և մի քիչ (մատնազուլ) հովացնելուց յետոյ դնում ուտուցքի վրայ:

ՍԱՐՄԻՐ ԵՎԱՄԻ.— Սև կատուի ականջը կտրում, մի քիչ սև մազ, դգմի ծաղիկը, մի քիչ սխտոր, մի գլուխ սոխ միասին ծեծում դնում են ցաւած տեղին:

— Իշի արիւն են քսում հէնց որ կարմիր քամու նշանները երևում են:

— Համեմի սերմը, ոչխարի կամ կովի լեարդի մի կտորի հետ ծեծում, դնում են ցաւած տեղին:

— Սուրը մի ձուի դեղնուցի հետ խառնում են և քսում վերան:

— Մխախտտի մեծ տերեւի վրայ մեղր են քսում և դնում վրան:

— Երկաթի ժանգ են քսում:

ԿԺԺԺԻ.— Ձուաձեղ են դնում վերան:

ԴԱՅԼԻ ԿԺԺԺԻ.— Տիւրու տերեւը լաւ եփում են և դնում կծուած տեղի վրայ:

— Յարդը եփում են և դնում կծածի վրայ:

ՍԱՐԻՆԻ ԿԺԺԺ.— Կարիճը ձգում են ձէթով լի շիշի մէջ և պահում, ապա պատահած միջոցին ածում են կարիճի կծած տեղի վրայ:

—Սառը ջրի մէջ երկար պահուած են:

Մեղրուի կծածի դէմ.—Մի սառը բան, դրամ, երկաթի կը-
տոր են դնում կծած տեղի վրայ և սեղմում:

—Քան կամ մածուն են քսում:

Շան կծածի.—Օղիով լուանում են, բամբակը օգտւմէջ
թաթախած դնում կծած տեղի վրայ:

—Տորոն, մօմ և խունկ միասին շաղախում և դնում են
կծուած տեղի վրայ:

—Կաթը միջիլ տաքացնելուց յետոյ մէջը միջիլ շիբ են ձը-
գում և երբ սկսում է շաղուիլ, հանում են շիբը, կաթը հովաց-
նում, շաքար աւելացնում և շորի վրայ քաշած դնում վէրքի վրայ:

—Նոյն կծող շան մազն են դնում վերան:

—Լորբին կիսում են և դնում կծուած տեղի վրայ:

Կատաղած շան կծածի դէմ.—Ալաքըլունք կոչուած միջատը
բռնում, ձգում են մի տեղ, որ սատակի և չորանայ. ապա նրան
փոշիացնում են, և դինով անօթուց խմում: Եթէ սխալմամբ այս
դեղից շատ են խմում, ջրխնած մածուն են ուտում:

—Կատաղած շունը մարդկանց կծելիս սպանում են շանը,
երկու կտոր անում և կծուածներին նրանց միջով անցկացնում,
որ լաւանան:

Կողքացաւ.—Տաքացրած աղիւս կամ աղ են դնում:

Կտրուածի արիւնը կտրելու համար յարէթի վրայ միզում
են և դնում կտրուած տեղի վրայ:

—Շորը ալրում են և փոշին դնում կտրուածի վրայ:

—Շաքարի փոշին ամում են վերան:

Սրով կտրածի.—Մինամաքի կամ Եարի քոլ կոչուած խո-
տը դմակի հետ խառնում, ծեծում են և դնում վէրքի վրայ:

—Շերամի բոժոժը իւղի մէջ դադում են և դնում կտրուածի
վրայ:

—Շաքարաւազ են ցանում վերան:

Կողքի կամ թիկունքի Ծակոց.—Տաքացրած աղ կամ ա-
ղիւս են դնում:

—Սև բողբը քերում, և սև կտաւի վրայ հաստ շերտով փը-
սում և դնում են ծակոց տեղի վրայ, շորերով փաթաթում և
մինչև քրանելը անկողնում պառկում են:

Ստոռը քաշել.—Ոսկրացաւ ունեցողի համար ասում են, թէ
բժամա՞ ունի, և սափրիչներին եկոտոջ են դնել տալիս: Եկոտո-
ջը եզան եղջիւրն է, որի սուր ծայրի վրայ մի փոքրիկ ծակ է
արած: Այս գործիքը դնում են ոտի ցաւած տեղի վրայ բերանք-
սելայր և ծայրի ծակից ծծում, օգը հանում և իսկոյն մեղրա-

մոռով ծածկում։ Մի քանի բաղնիք յետոյ ասեղով ծակում են մոմը, որպէսզի օդ մտնի եկոտորիւ մէջ և յետոյ վերցնում, ուսած ասեղը ամէկխով կտրատում և նորից՝ եկոտորը՝ նոյն կերպ դնում և երբ վերցնում են՝ նա արիւնով լիքն է լինում։

Այս մի քանի անգամ կրկնելուց յետոյ՝ վերքը կապում են, պատուիրելով, որ երեք օր շարունակ զգուշանան թիու և կծու կերակուրներից։

Հազի դէմ.—Զոր թուզը կաթով եփում են, սառը շաքար
խառնում, ուտեցնում:

—Սերկեիլի կորիզը կաթով եփում և խմում են:

—Սերկեհիի տերևով թէյ ևն պատրաստում և խմում:

—Կոյի կամ մատակի եփած կաթի մէջ հում ձուի դեղնուցը
խառնելով խմում են։

—Երեք օր անօթուց մի մի բաժակ սառի թարմ արիւն կը խմում:

Մատուցե՛ք հին ուսուսման համարները՝

— Կտաւատի կամ կովի իւր հալում են և անօթի ժամանակ
կտում:

—**Մեզք կն. արտոնե՞ք** և ինչպե՞ս կ'արտոնեք:

Գրեալ կոչուած ծագիկը եփում են սառը-շաքարի հետ և կտրուկ:

—Իսկ կարճ էն կտրուկ:

—Ինչ կարես աս խոսում։

— Ուրեմն ի՞նչ էլ ասեմք...

—Մի՞թե կարճատև է իմ կյանքս:

— Գրպեղով թէյ են պատրաստում և խմացնում:

— Խոնակը մեանքում, ջրի մէջ ածուած խմում են:

—Գրպեղը կաթի մէջ ածելով եղի են տալիս և խմում:

—Տաւարի աղբի կոյտը ծակուած են և միջով երեք անգամ

[illegible]

— Կարգապահ արե՛ք ինձ: —

— Ինչուի տալիս երեսնա չորս 15. արժույթը

—Գրաբնականապես զարթնի միջոցով, լուսավորով, եկե են աստիճան

ու ջուրը խմում:

—Վայրի մանուշակը և լորենու ծաղիկը շուտօրում չորացնում

—Ձէքն ու մեղրամոմը եփում են և քսում ձեռքին:

—Ալիւրի թեփով կամ սպիտակ նաւթով լուանում են:

Ծիւնդի եարաւ.—Քիչ է պատահում. լինում է երկու տեսակ. որն և էգ. առաջինը բուժելի, իսկ երկրորդը գրեթէ անբուժելի է: Խոցի վերայ դնում են խոզի աղը:

—Մեխակը դնում են առամի տակ:

Մազերը երկարացնելու համար դիմում են հետեւեալ միջոցներին. խմորի համար գործածած ջրի աւելցածով և կամ համարածման ցողով լուանում են գլուխը: Մսի ճիւղ են ուտում: Հաւի փորոտիքի ճարպ, ինչպէս և խոզի իւղ, են քսում մազերին:

Մազերը թափուելու դեմ. թափուած մազերը կապում են ոտի սրունքին:

Ուրիշ գիւղ գնալիս իրենց գիւղից մի քար են տանում և առաջին անգամ լողանալիս ձգում լողանալու ջրի մէջ:

—Տուղտի արմատը եփում են և ջուրը գլխին ածում:

Մատը աչք ըլել.—Երբ մատի կամ ոտի վրայ սպիտակում, իսկ մէջ տեղը կապտում է, կապոյտ թիւն անեղով անց են կացնում վէրքի միջով և անասնի մի աչք դնում վերան, կապում:

Մատնաշունչ.—Թթիմոր կամ խորոված սոխ են դնում վերան, մինչև հասնում է, ապա սև ձութ, դմակ և այծի ճրագով միմեանց հետ խառնած և եփած:

—Մամոն են դնում:

—Կոտեմի ծաղիկը, փիփերթի կոկոմը շաքարի հետ ծեծում են և դնում մատի վրայ:

—Տաք մոխրի մէջ են կոխում մատը:

—Ձուի զեղնուցը ալիւրով շաղախում և դնում են մատի վրայ:

—Մածունը շաղախում են ալիւրով, վերան իւղ քսում և դնում մատի վրայ:

Մէզը կտրուելու դէմ.—Ծներեկի արմատը ծեծում, եփում և խմում են:

Մէջքացաւ.—Երբ մէջքը կոանում է և չի կարողանում ուղղուել, մէջքը բռնում քաշում են, մասաւած անում, խոնկը, մեղրամոմը և ձիւթը միասին եփում, ճախու զինում, քաշում մի շորի վրայ և դնում մէջքին, այսպէս անփոխել թողնում ութն օր շարունակ:

—Միծական մանր կտորում են, եփում, կրակի վրայից վերցնում, մի քիչ շրէշ խառնում հետը, քսում մի շորի վրայ և կապում մէջքի ցւած տեղի վրայ:

Մկնատամ.—Օձունի խաշ-գաւաղանը (Սմբատ թագաւորի մահաբանը) քերում են, շաղախում և դնում մկնատամի վրայ:

—Աստիճակի կեդտ են քսում:

Մոլորոր. (ЧЕХОТКА).—Աստե ջուր են ածում վերան, նախապէս մի որեկ մօր իւր հարս դնացած աղջկան նուէր տուած ոսկին ձգելով ջրի մէջ:

Մըսածի.—«Քարարադնիք» են անում, այսինքն կրակի մէջ քարեր կարմրացնելով ձգում են արդէն եռացրած ջրի մէջ և դընում մրսածի վերմակի տակ, որպէսզի գոլորշիներով քրտնի:

—Մոռիով թէյ են պատրաստում և խմացնում, որ քրտնի:

—Ուրցը և հուշանը եփում են ջրով, մի քիչ թան աւելացնում, եռացնում. ապա մի աղիւս ձգելով կրակի մէջ սաստիկ կարմրացնում են. մի կաթնայ դնում մրսածի վերմակի տակ, այդ կարմրացրած աղիւսը դնում նրա մէջ, և յետոյ վերոյիշեալ ուրցի և հուշանի թանախառն ջուրը ածում վերան, որ գոլորշիանայ և քրտնացնի մրսածին:

Մըսելուց փորն ուղշելիս ոչխարի աղըը լցնում են մի ամանի մէջ, լու տաքացնում, ածում մի պարկի մէջ և կապում փորին:

—Ղանթափի կոշուած ծաղիկը ջրի մէջ եփում են և խմացնում:

Ոջիւր կտըծելու.—Մնդիկը, հինան և կովի իւղը միասին շագախում են և քսում զլիւին:

—Գլխին հաւի կամ խոզի իւղ և կամ անդիկ են քսում:

Պատառուածք.—Երբ երեխան շատ լաց լինելուց առաջը պատառում է, ձիւթը, մաստակը, խունկը, մեղրամոմը, զմուռը, հինան և մեղրը հաւասարաշափ և մի ձուի դեղնուց միասին խառնում, եփում, մի կապտուտյն շորի վրայ քսում և կապում են պատառուածի վրայ: Երկու օրը մի անգամ փոխում են:

Գլխի պատառուածք.—Շիրը կաթնով եփում են և դնում պատառուածքի վրայ՝ նախապէս լուսնալուց յետոյ, Մի քանի օրից ձէթ, մեղրամոմ, մաստակ և այծի ճրագու միասին եփում են և դնում պատառուածքի վրայ:

—Մանրած շաքար են ցանում պատառուածքի վրայ և ալանի ձուածեղ դնում վերան, օրը երկու անգամ:

Պորտը քաշել.—Պորտը բռնում են, մի քիչ բարձրացնում, ուրորում և յետոյ վերան հախու դնում: Եախուն պատրաստում են հաւասարաշափ խնկից, մեղրամոմից, կիւից (մաստակ) և սև ձիւթից, միասին եփելով:

Պորտը քիւով քաշել.—Փորին սառը ջուր են քսում, ձէթի մէջ թաթախած շորը դնում պորտի վրայ, վառում և խնկոյն քի-

լան (պուլիկ) բերանքսիվայր ծածկում վերան, մի քիչ յետոյ վեր-
ցընում են և վերոյիշեալ եախուն քցում վերան:

Ջերմ.—Արևածաղկի տերևները լցնում են օդու մէջ, դնում
արևի տակ, յետոյ խմում:

—Գարնանը առաջին անգամ գորտի կռկոցը լսելիս մի թել
երեք անգամ հանգուստում են և պահում, որ յետոյ ջերմ ունե-
ցողի վրայ բռնած արձակեն, որպէսզի վերջինս առողջանայ:

—Սափեաւ կոշուած խաղողի տեսակի արմատը եփում են
և $\frac{1}{3}$ —1 բաժակ անօթուց խմում:

—Զիլիկ-պուրնի կոշուած բոյսը, որ սովորաբար գործ են
ածում թիւ սեպտեմբու, եփում են, մի քիչ էլ ծծումը աւելացնում
և երեք առաւօտ խմում:

Ստամոքսի կատար.—Մատակի թարմ կաթ անօթուց խը-
մում են:

Վախի դէմ.—Վախեցածին արջի լեզի են խմացնում: Այս
նպատակով արջի լեզին չորացնում են և պահում են հարկաւոր
դէպքում գործածելու:

—Վախեցածի մէջը չորեքշաբաթ կամ ուրրաթ և կամ կիրա-
կի գիշերները դնում են աստղի տակ և առաւօտեան անօթուց
խմացնում (3 անգամ):

—Մանանան լուծում են կարմիր գինու մէջ և խմացնում:

Յրտի տարած.—Գուշի թրեքը տաքացնում են և դնում
ցրտի տարածի վրայ. երբ կաշին սպառակոտում (քայքայ-
ւում է), լուանում են և քացախով շաղախած ու փոքր ինչ տա-
քացրած հինայ դնում:

Փորացաւ.—Փորին օդի են քսում և վերան պղպեղ ցանում,
կապում:

—Աղաջրով տրորում են փոքր և մի բաժակ կտաւատի ձէթ
խմացնում:

Երեխայի փորը ցաւելիս.—մէջքին սառը ջուր են ածում:

—Սառը ջրի մէջ աղ լուծելով քսում են փորին և մէջքին:

—Փռչիացրած խունկն ածում են կնոջ կաթի մէջ և խմաց-
նում:

—Կտաւատի ձէթ են խմացնում:

Փսխելու դէմ.—շաքար են ուտում:

Բաշալ.—Գիւղական տան առաստաղի մօտը, անդիկը, և
ձիւթը, սպիտակ մաստակը, խունկը, մեղրամոմը, մոյզ կարմիր
գոյնի ներկը հաւասարաշափ վերցնելով միասին եփում են և քը-
սում գլխին, նախաղէս օտարելով և երեք տեղից ածելիով կտրե-
լով, որ արին դուրս գայ:

Քառասուն օր շարունակ, օրը մի անգամ ստոր ջրով լուսնում են զլուխը և այս զեղից նորից քսում:

Բարխսեծ.—Քարի դիպչելուց առաջացած վերք—ծամոն են դնում:

—Թթխմոր կամ չորթան են դնում վերան:

—Յամաք թանը թիկնաքովի տերևների մէջ կլորում են, խորովում, քիչ հովացնում և դնում վերքի վրայ:

Քարիսեծը լինում է երբ վառեկ ելած ձուի կեղևը կոխում են:

—Թթխմորի վրայ ձէթ են քսում և դնում վերան:

Բթից արիւն հոսելիս՝ կարելու համար չորացրած պիտանան, խունկը և շաքարը միմեանց հետ ծեծում են և քթախտի նման քաշում:

—Սարդի ոստայնը քաշում են քիթը:

Հոսոտ.—Խոզի իւղ, ծծումբ, կապոյտ քար և վառօդ հաւասարաչափ վերցնում են, խառնում, օծում մարմինը և գոլ թոնրում նստում:

ՄԱՀ, ԹԱՂՈՒՄՆ ԵՒ ՄԵՌԵԼՈՑ

Այս գլուխով հայ ազգաբնակութեան մեծագոյն մասն ևս հաւատում է, որ մահուան օրն էլ ճակատագրով նախասահմանուած է և որ ոչ մի միջոց չի կարող յետաձգել այն: Սակայն փոքրագոյն, համեմատաբար աւելի զարգացած մասն արդէն թերահաւատութեամբ է վերաբերում դէպի այդ ճակատագրութիւնը:

Ցանկանալով գուշակել, թէ հիւանդը կառողջանայ թէ կը մեռնի՝ խնամողները նայում են նրա աչքերին, եթէ ձախ աչքի բիրը հեռո՞հեռէ փոքրանում է, այդ նշան է համարում, որ հիւանդը չի առողջանալու:

Նախասահմանուած օրը Գարրիէլ հրեշտակապետը իջնում է հիւանդի մօտ, կանգնում ոտերի կողմը և, եթէ հիւանդը բարի, առաքինի է եղել, զբարի դէմքով՝ երևում նրան ու առնում հոգին, խսկ եթէ մեղաւոր է եղել, «չար դէմքով» է երևում: Հիւանդը զարհուրում է և խնդրում որ իրեն մի ուրիշ տեղ տեղափոխեն. այդ ժամանակ հրեշտակը անցնում է դէպի նրա սնարը և առնում հոգին: